

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNDE ARAPÇA ÖĞRETİMİ

ARABIC TEACHING IN HIGHER ISLAMIC INSTITUTE DURING THE REPUBLICAN PERIOD

HÜSEYİN POLAT

DR. ÖĞR. ÜYESİ, İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

ASSISTANT PROFESSOR, UNIVERSITY OF INONU FACULTY OF THEOLOGY

MALATYA, TÜRKİYE

huseyin.polat@inonu.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-3099-4275>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1445108>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
29 Şubat / February 2024

Kabul Tarihi / Accepted
27 June / Haziran 2024

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf / Cite as

Polat, Hüseyin, "Cumhuriyet Döneminde Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi [Arabic Teaching in Higher Islamic Institute During the Republican Period]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 11/1 (Haziran/June 2024): 463-485.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Türkiye.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNDE ARAPÇA ÖĞRETİMİ

Öz

Dil, insanlık tarihinin başlamasıyla birlikte, iletişime ihtiyaç duyulduğu günden beri iletişim ihtiyacına cevaben ortaya çıkmış ve giderek gelişmiş, geliştirilmiş bir iletişim sistemidir. İnsanoğlunun derdini, meramını, duyguyu ve düşüncelerini ifade edebilmek, ihtiyaçlarını temin etmek üzere gerekli taleplerde bulunmasının aracı olarak başvurduğu bir iletişim ögesidir. İnsan ile hayvan arasındaki en önemli farklarından biri olarak değerlendirilen dil, insanın yaratıldığı dönemden beri var olmuş ve insanoğlunun tarihi gelişimiyle birlikte gün geçtikçe gelişmeler kaydederek günümüze kadar önemli evrelerden geçmiş, ciddi mesafeler kat etmiş ve çeşitlenmiştir. Yeryüzünde insan nüfusunun artması, insanın yaşam coğrafyasının gelişmesi ve yaşam alanlarının birbirinden uzaklaşmasıyla birlikte farklı diller ortaya çıkmış ve dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insan grupları birbirinin dilini anlayamaz hale gelmiştir. Bu yönüyle dil öğretimi tarihinin, insanlık tarihindeki iletişim ihtiyacıyla eş zamanlı olduğu söylenebilir. Farklı diller konuşan insan kitleleri, birbirleriyle iletişim kurabilmek ve anlaşabilmek için birbirlerinin dilini öğrenmek durumunda kalmışlardır. Başlangıçta çok temel, basit ihtiyaçların giderilmesi amacıyla basit düzeyde iletişim dizgelerinin öğrenilmesi ve öğretilmesi şeklinde gerçekleşen bu eğitim faaliyeti, insanoğlunun ihtiyaçlarının çoğalması, teknolojik gelişmelerin de sebep olduğu küreselleşmenin neticesinde ticaretin ve diğer alanlardaki alışverişin artmasıyla birlikte dil öğrenme ihtiyacı büyümüş, onun için de dil öğreten kurumlar açılmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de en çok öğretilmesine ihtiyaç duyulan dillerden biri de Arapçadır. Arapça, Birleşmiş Milletler tarafından tanınan, milyonlarca insanın konuştuğu bir dildir. Bunun yanında ticari, coğrafi ve tarihi pek çok sebepten dolayı bölgemizde ve Türkiye'de rağbet gören bir dil olmuştur. Osmanlı döneminde medreselerde, okullarda ve mekteplerde başta Arapça ve Farsça olmak üzere çeşitli dillerde yabancı dil eğitim ve öğretimi yapılmıştır. Hatta Türkiye'de İngilizceden sonra en çok öğretilen dil Arapça olmuştur. Türkiye'de bu dilin öğretimi Cumhuriyet Dönemi'nden bu yana pek çok aşamadan geçmiştir. Bazı dönemlerde öğretilmesi hususunda bazı zorluklarla karşılaşmış olsa da Cumhuriyet Dönemi'nin tamamında hem resmî hem de gayri resmî kurumlar tarafından öğretimi gerçekleştirilmiştir. Arapça öğreten resmî kurumların başında ise 1959 yılında kurulmaya başlanan ve zamanla sayısı sekize kadar ulaşan Yüksek İslam Enstitüleri gelmiştir. Yüksek İslam Enstitüleri müfredatında yer alan İslâmî ve beşerî ilimlerin yanı sıra Arapça öğretimi de son derece önemli bir yere sahip olmuştur. Bu çalışmada özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan Yüksek İslam Enstitülerinde gerçekleştirilmiş olan Arapça öğretimi ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle Cumhuriyet Dönemi'nden bu yana Türkiye'de Arapça öğretimi ele alınmış akabinde ise 1959 yılında tesis edilmeye başlanan Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça öğretimi, okutulan kitaplar ve ders hocalarından söz edilmiştir. Ayrıca bu Enstitülerde okutulan Arapça ders kitapları ve Arapça öğretimi hakkında birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Yüksek İslam Enstitülerinin nispeten yoğun sayılabilecek ders programında, Kur'an-ı Kerim, Vücûh İlmi, Tefsir, Belâgat-ı Kur'aniyye, Hadis, Siyer, İlm-i Tevhid, Kelâm, İslâm Hukuku, Fıkıh ve Usûl-i Fıkıh, İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi, Mukayeseli Dinler Tarihi, İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi, Tasavvuf Tarihi, Ahlâk, İslâm Felsefesi Tarihi, Mantık, İslâm Tarihi, Muasır İslâm Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası, Dinî Psikoloji, Dinî Pedagoji, İslâm Sanatları Tarihi, Hitabet ve İrşad, Dinî Mûsiki, Yabancı Dil (Almanca, Fransızca, İngilizce), İnkılâp Tarihi gibi derslerin yanı sıra Arap Dili ve Edebiyatı dersi de yer almaktaydı.

Yüksek İslam Enstitüleri ders programında Arapça öğretimine yönelik sadece Arap Dili ve Edebiyatı dersi bulunuyordu. Başlangıçta, Arap Dili ve Edebiyatı dersi birinci sınıfta 6 saat, ikinci sınıfta 5 saat, üçüncü ve dördüncü sınıflarda ise 4'er saat, yıllık bazda düşündüğümüzde toplam haftada 19 ders olarak görülmekte idi. 1978-1979 eğitim-öğretim yılında programda yapılan değişikliklerle bu derslerin sayısı 23'e çıkarıldı.

Arapça dersinde birinci sınıfta genellikle sarf konuları öğretilirdi. İkinci sınıfta nahiv konuları işlenirdi. Üçüncü sınıfta belâgat, dördüncü sınıfta ise Arap edebiyatı üzerinde durulurdu. Fakat her okulda farklı kitap veya doküman takip edilirdi. Ders işleme yöntemine gelince genellikle önce öğretim elemanı bir kez metni okur, öğrenciler de metin üzerine hareke koyar, öğretim elemanı tercüme ederdi ve öğrenciler kelimelerin anlamlarını not ederlerdi, dersin tam olarak anlaşılması için daha sonra bazı öğrenciler de metni tercüme ederlerdi. Ondan sonra da hoca ilgili gramer konusunu anlatıp, örneklerle izah ederdi.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Arap Dili, Arapça Öğretimi, Cumhuriyet Dönemi, Yüksek İslam Enstitüleri.

ARABIC TEACHING IN HIGHER ISLAMIC INSTITUTE DURING THE REPUBLICAN PERIOD

Abstract

Language is an increasingly developed and improved communication system that emerged in response to the need for communication with the beginning of human history. It is a communication element used by human beings as a means of expressing their troubles, desires, feelings and thoughts and making the necessary requests to meet their needs. Language, which is considered one of the most important differences between humans and animals, has existed since the time when humans were created, and has progressed day by day along with the historical development of humankind, passing through important phases, covering significant distances and diversifying until today. With the increase in human population on earth, the development of human living geography and the separation of living spaces from each other, different languages have emerged and human groups living in different parts of the world have become unable to understand each other's languages. In this respect, it can be said that the history of language teaching is simultaneous with the need for communication in human history. Masses of people speaking different languages had to learn each other's language in order to communicate and understand each other. This educational activity, which was initially carried out in the form of learning and teaching communication systems in order to meet very basic, simple needs, has grown with the increase in the needs of human beings and the increase in trade and exchange in other areas as a result of globalization caused by technological developments. In this context, language teaching institutions were also opened.

One of the languages that need to be taught most in the world and in Türkiye is Arabic. Arabic is a language recognized by the United Nations and spoken by millions of people. In addition, it has become a popular language in our region and Türkiye for many commercial, geographical and historical reasons. During the Ottoman period, foreign language education and training in various languages, especially Arabic and Persian, was provided in madrasahs and schools. In fact, Arabic is the most taught language in Türkiye after English. Teaching this language in Türkiye has gone through many stages since the Republican Era. Although some difficulties were encountered in teaching it in some periods, it was taught by both official and unofficial institutions throughout the Republican Period. The leading official institutions

teaching Arabic were the Higher Islamic Institutes, which started to be established after 1959 and their number reached eight over time. In addition to Islamic and human sciences in the curriculum of Higher Islamic Institutes, teaching Arabic also had an extremely important place. In this study, Arabic teaching, especially in the Higher Islamic Institutes established during the Republic Period, was discussed. In the study, firstly, Arabic teaching in Türkiye since the Republican Era was discussed. Next, the teaching of Arabic in the Higher Islamic Institutes that were established after 1959, the books taught in these institutions, and the instructors were mentioned. In addition, some evaluations were made about the Arabic textbooks taught in these Institutes and Arabic teaching.

The relatively intensive curriculum of the Higher Islamic Institutes included the following courses: The Quran, Ilm al-Vujuh, Tafsir, Rhetoric of the Qur'an, Hadith, Sira, Ilm al-Tawhid, Kalam, Islamic Law, Usul al-Fiqh, History of Islamic Religion and Sects, History of Comparative Religions, History of Islamic Turkish Literature, History of Sufism, Ethics, History of Islamic Philosophy, Logic, History of Islam, History and Geography of Contemporary Islamic Countries, Religious Psychology, Religious Pedagogy, History of Islamic Arts, Rhetoric and Guidance, Religious Music, Foreign Languages (German, French, English), History of Revolution. In addition to these courses, the Arabic Language and Literature course was also included in the curriculum.

The curriculum of the Higher Islamic Institutes included only the Arabic Language and Literature course for teaching Arabic. In the beginning, the Arabic Language and Literature course was 6 hours in the first year, 5 hours in the second year, 4 hours in the third and fourth classes, making a total of 19 lessons per week when we consider it on an annual basis. With the change made in the program in the 1978-1979 academic year, the number of these courses was increased to 23.

In the Arabic course, grammatical subjects were taught in the first grade, grammar subjects in the second grade, rhetoric subjects in the third grade, and Arabic literature subjects in the fourth grade. However, different books or documents were followed in each school. As for the teaching method, the instructor would usually read the text once and the students would put signs called *harakat* on the words in the text. The instructor would translate the reading text and the students would note the meanings of the words. Later, some students would translate the text so that the lesson could be fully understood. After that, the instructor would explain the relevant grammar topic with examples.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Language, Arabic Teaching, Republican Period, Higher Islamic Institutes.

GİRİŞ

Dil, insanlar arasında iletişim ve diyalogun aracıdır. İnsanların birbirleriyle anlaşmalarını sağlayan toplumsal bir sistemdir. Dil, ses dizeleri ile anlamları arasında ilişki kuran bir ilkeler bütünüdür. Bir toplumda düşünce, duygu ve isteklerin ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü ve gelişmiş bir dizgedir.¹ İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde

¹ Agop Dilaçar, *Dil, Diller ve Dilcilik* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1968) 29; Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, ts.), 55; Özcan Demirel, *Yabancı Dil Öğretimi* (Ankara: Pegem Yayınları, 2004), 3.

iki insanın karşılaştığı ilk andan itibaren iletişim ihtiyacına cevaben ortaya çıkmış ve giderek gelişmiş, geliştirilmiş bir iletişim sistemidir. İnsanoğlunun derdini, meramını, duygu ve düşüncelerini ifade edebilmek, ihtiyaçlarını temin etmek üzere gerekli taleplerde bulunmasının aracı olarak başvurduğu bir iletişim ögesidir. Onun sayesinde insanlar çağdaşlarıyla iletişim sağlar, anlaşır, bilimsel ve kültürel kazanımları paylaşır.²

Bu anlamıyla dil, tarihten beri insan ve hayvan arasındaki temel farklardan biri olarak görülmüş ve bu açıdan insan, konuşan canlı olarak tanımlanmıştır.³ İnsanoğlunun yaratıldığından beri var olmuş ve insanoğlunun tarihî gelişimiyle birlikte gün geçtikçe gelişmeler kaydederek günümüze kadar önemli evrelerden geçmiş, ciddi mesafeler kat etmiş ve çeşitlenmiştir. Yeryüzünde insan nüfusunun artması, insanın yaşam coğrafyasının gelişmesi ve yaşam alanlarının birbirinden uzaklaşmasıyla birlikte farklı diller ortaya çıkmış ve dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insan grupları birbirinin dilini anlayamaz hale gelmiştir. Bu yönüyle dil öğretimi tarihinin, insanlık tarihindeki iletişim ihtiyacıyla eş zamanlı olduğu söylenebilir.⁴

Farklı insan toplulukları birbirleriyle iletişim kurabilmek için birbirlerinin dilini öğrenmek durumunda kalmışlar ve böylece yeryüzünde yabancı dil öğrenme ameliyesi ortaya çıkmıştır. Başlangıçta çok temel, basit ihtiyaçların giderilmesi amacıyla basit düzeyde iletişim dizgelerinin öğrenilmesi ve öğretilmesi şeklinde gerçekleşen bu eğitim faaliyeti, insanoğlunun ihtiyaçlarının çoğalması, teknolojik gelişmelerin de sebep olduğu küreselleşmenin neticesinde ticaretin ve diğer alanlardaki alışverişin artmasıyla birlikte kapsam alanını genişletmiştir. Dolayısıyla devletlerarası ticaretin yürütülebilmesi için dil bilen insan gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için eğitim merkezleri oluşturularak tercümanlar yetiştirilmiştir. Özellikle modern dönemde ulus devletlerin oluşmasıyla ve diplomatik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte yabancı dil eğitim ve öğretimine olan ihtiyaç daha da artmıştır. Devletler tercüman ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli eğitim kurumları açmak suretiyle mütercim-tercüman yetiştirme yoluna gitmek durumunda kalmışlardır.⁵

² Abdullah Öztürk, "İletişim açısından İnsan ve Dil Gerçeğinin İlahi ve Beşeri Boyutu", *Turkish Studies* 8/10, (2013) Ankara, 593.

³ Ebü'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsîlî el-Bağdâdî, *el-Hasâis* (thk. Ali Muhammed en-Neccâr), (Mısır, ts.), 1/33.

⁴ Tuba Baykara, "İkinci Dil Öğreniminde, Ana Dil Sözdiziminden Kaynaklanan Sözdizimsel Hataların Analizi", *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/9, (2016), 53.

⁵ Hayriye Yüksel Bağdatlı, "Mütercim-Tercümanlık Bölümlerindeki Akademik Çeviri Eğitimi ve Çeviri Sektörünün Beklentileri Hacettepe ve Sakarya Üniversiteleri Örneğinde", *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/2, (2022), 284; Ömer Demircan, *Dünden Bugüne Türkiye'de Yabancı Dil* (İstanbul: 1993, Remzi Kitabevi), 38.

Dünyada ve Türkiye’de öğretilmesine en çok ihtiyaç duyulan dillerden birisi de Arapçadır. Arapça, yabancı diller arasında popülerlik açısından İngilizceden sonra ikinci sırada gelmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından tanınan dillerden biri olması, milyonlarca insanın konuşması, Türkiye’nin coğrafi komşusu olan iki ülkenin resmi dili olması ve tarihsel nedenlerden ötürü ülkemizde Arapça öğrenmek önem arz etmektedir. Nitekim Tarih boyunca resmî ve sivil, birçok kurum bu dilin öğretimine katkı sağlamıştır.

Bu çalışmada zaman zaman farklı dönemlere değinilse de özellikle Cumhuriyet Döneminde kurulan Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça öğretimi ele alınmaktadır. Cumhuriyet döneminin başından günümüze kadar Türkiye’de Arapça öğretimi bazı dönemlerde zayıflasa da tamamen kesintiye uğramadan bu günlere kadar gelmiş ve günümüzde de pek çok resmi ve gayri resmi kurumda devam etmektedir.

1. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE ARAPÇANIN YERİ VE ÖNEMİ

Sami dil ailesine mensup olan Arapçanın tarihî gelişimi beş bölüme ayrılarak incelenmektedir. Bunlar Eski Arapça, Klasik Arapça, Orta Arapça, Yeni (Modern) Arapça ve Mahalli lehçeler şeklinde sıralanmaktadır.⁶ Arapça dünya genelinde en çok öğrenilen yabancı diller arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından tanınan dillerden biri olan bu dil, günümüzde milyonlarca insan tarafından konuşulmaktadır.

Birleşmiş Milletler, 1946 yılında daha önce kabul ettiği beş resmî dile Arapçayı da ilave etmiştir. Arapça, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Arap Yarımadasında yer alan 23 ülkede resmî dil olarak kabul edilmekte ve konuşulmaktadır.⁷ Öte yandan bu coğrafya dışında kalan Müslüman ülkelerde de önemli kesimler tarafından öğrenilmekte ve yazılıp konuşulmaktadır. Bunun yanında Türkiye’nin coğrafi komşusu olan iki ülkenin resmi dilinin Arapça olması, ayrıca dini ve tarihsel sebeplerden dolayı Arapça öğrenimi Tarih boyunca, ülkemizin insanları için de önem arz eden bir konu olagelmıştır.

Başta Müslüman ülkeler olmak üzere Amerika, İngiltere, Arjantin gibi birçok ülkede de çeşitli eğitim kademelerinde zorunlu veya seçmeli ders olarak okutulmakta ve öğretilmektedir. Özellikle din eğitimi amacıyla

⁶ Soner Gündüzöz, “Klasik ve Modern Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 3/8, (2003), 70.

⁷ Yakup Civelek, “Türkiye’de Arapça Öğretimine Dair Bazı Teklifler”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1998), 226.

Arapça öğretimini önemseyen İslam dünyasının dışındaki ülkelerde de Arapça ticari nedenlere binaen önemsenmekte ve öğretilmektedir.⁸

Türkçe ve Arapçanın ilişkisi, Türklerin Müslümanlarla ilk karşılaşması olan Talas savaşıyla birlikte başlamıştır. Bu savaş sonrası başlayan İslamlaşma süreciyle birlikte Arapça öğrenme süreci de başlamıştır. Türkler, genelde dinlerini daha iyi öğrenebilmek için İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek, hadis-i şerifleri ve diğer ilmi kaynakları anlamak amacıyla Arapça öğrenme ihtiyacı duymuşlardır.⁹ Bu gaye ile bu tarihten sonra bütün dönemlerde Arapça öğretimi gerek medreselerde gerekse daha sonra kurulacak olan resmi ve gayri resmî kurumlarda devam etmiştir. Bugün ülkemizde İngilizceden sonra en çok öğretilen ikinci yabancı dil olup, İmam-Hatip Ortaokulları ve Liseleri, İslami İlimler Fakülteleri, İlahiyat Fakülteleri ile Fen Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin bazı bölümlerinde zorunlu ders olarak öğretilmektedir. Bunun yanında Arapça liselerde seçmeli dersler arasında yerini almıştır. Ayrıca Halk Eğitim Merkezlerinde, pek çok Sivil Toplum Kuruluşlarında, özel kurumlarda ve okullarda da Arapça öğretimi devam etmektedir.

2. OSMANLI DÖNEMİNDE YABANCI DİL ÖĞRETİMİ

Osmanlı döneminde medreselerde, Enderun okullarında ve mekteplerde başta Arapça ve Farsça olmak üzere çeşitli dillerde yabancı dil eğitim ve öğretimi yapılmıştır. Bunların yanı sıra, 1773'te Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'da, 1796'da Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da, 1827'de Tıphane-i Amire'de, 1863'te Mekteb-i Mülkiye'de yabancı öğretmenler istihdam edilerek Fransızca öğretilmiştir. 1868'de kurulan Galatasaray Sultanisi, Osmanlı dönemindeki yabancı dil öğretimi açısından bir dönüm noktası olmuştur. 1873'te Dârüşşafaka lisesinde yabancı dil öğretimi yapılmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra yabancı dil öğretimi giderek daha da artmış, Fransızca zorunlu, İngilizce ve Almanca ise seçmeli yabancı dil dersleri olmuştur.¹⁰

⁸ Bk. Ramazan Meşe, "Dijital Dönem Uzaktan Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar", *İslam ve Yorum V*, ed. Ramazan Meşe vd. (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2021), II/4.

⁹ İbrahim Yılmaz, "Tarihi ve Edebi Açından Türk Arap İlişkileri", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 0/27 (2008), 105.

¹⁰ Demirel, *Yabancı Dil Öğretimi* 5; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965), 267; Ömer Demircan, *Dünden Bugüne Türkiye'de Yabancı Dil* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988), 116.; Ahmet Sait Özkul, "Ticaret Mektebinde Verilen Eğitim Üzerine Bir İnceleme 'Usûl-i Ticaret Dönemi' (1883-1916)", *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi* 2/2, (2017), 16-17.

2. 1. Cumhuriyet Döneminde Yabancı Dil Öğretimi ve Öğretilen Diller

Modern dönemde dünya giderek bir köye dönüşmüş ve toplumlar arası ilişkiler gelişmiştir. Toplumlar arası ve devletlerarası ilişkiler geliştikçe insanların yabancı dil öğrenme ihtiyacı da artmıştır. İnsanlar ana dillerinin yanı sıra en az bir yabancı dil öğrenmek durumunda kalmışlardır. Bu nedenle dünya genelinde yabancı dil eğitim ve öğretim politikaları geliştirilmiş, yabancı dil öğretecek kurumlar oluşturulmuş ve devletlerin yabancı dil bilen insan ihtiyacını karşılamak üzere programlar uygulanmıştır. Cumhuriyet sonrası Türkiye’de de bu ihtiyaca binaen yabancı dil eğitim ve öğretimi politikaları geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Türkiye’de öğretilmesi hedeflenen yabancı dillerden birisi de Arapça olmuştur. Sadece Bu dilin öğretimini gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş kurumlar olduğu gibi, hem onu öğretmek hem de İslami ilimleri tahsil etmek için kurulmuş müesseseler de vardır. Bu kuruluşlardan birisinin de de Yüksek İslam Enstitüleri olduğunu söyleyebiliriz.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Arapça öğretiminde ciddi bir gerileme yaşandığı gözlemlenmektedir. 1927’de müfredattaki Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmış, sadece İmam Hatip okullarında 1931 yılına kadar Arapça öğretimine devam edilmiştir. Cumhuriyet’in ilk döneminde Türkiye’de Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyanca öğreten özel okullar açılmış, daha sonra bunlara Fransızca, Almanca ve İngilizce eğitim veren Anadolu liseleri eklenmiştir.¹¹

Türkiye’de Lisan Mektebiyle başlayan dil öğretimi çalışmaları, daha sonraki dönemlerde çeşitli kurumlar ve nihayetinde üniversiteler bünyesindeki birimler tarafından yürütülmüştür. Başlangıçta Fransızca, Almanca ve İngilizceye yönelik olarak başlayan dil öğretimine daha sonraki yıllarda Arapça da ilave edilmiştir. Arapçanın yabancı dil olarak öğretilmesi, ticari ve diplomatik gereksinimin karşılanması yanı sıra dinî ilimlerin öğrenilmesindeki ihtiyacın bir sonucu olarak da ortaya çıkmıştır.

2.2. Cumhuriyet Döneminde Yabancı Dil Olarak Arapça Öğretimi

Türkiye’de 1850’lerden beri Arapça alfabenin okunup yazılmasında zorluk olduğu ve Türkçe sesleri tam karşılayamadığı gibi gerekçelerle, Ziya Gökalp, Hüseyin Cahit Yalçın, Antep’li Münif Efendi, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi toplum bilimciler alfabe değişikliğini savunmuşlardır. 1923 yı-

¹¹ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz* (Ankara: Nüve Matbaası, 1974), 21; Ömer Demircan, *Dünden Bugüne Türkiye’de Yabancı Dil*, 92.

ında Cumhuriyet ilan edilince 3 Mart 1924'te çıkarılan 430 sayılı Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu'yla yabancı okullar da dâhil tüm eğitim-öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı, Arapça dersi de, okullardaki ders programlarından çıkarıldı.¹² 1924 yılında Dâru'l-fünûn'a bağlı olarak açılan ilahiyat Fakültesiyle birlikte aynı yıl, halkın dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere ilkokullara dayalı olarak, yani ilkokuldan sonra dört yıl eğitim-öğretim yapacak "İmam Hatip Mektebi" adıyla açılan okulların ders programlarında Arapça dersine yer verilmiş olsa da bu derslerin fazla bir geçerliliği olmamıştır. Zaten çok zor şartlarda eğitim yapan bu okullar da ancak 6 yıl devam edebildi. Değişik sebeplerle 1931 yılında onlar da tamamen kapatıldı. 1 Kasım 1928 tarihinde tek kararla gerçekleştirilen harf inkılabıyla Arapça, Osmanlıca, Farsça olan her şeyin öğretimi kaldırılmış ve sadece bir ay içerisinde ülkede tamamen yeni harflere geçilmiştir.¹³ Cumhuriyetin ilk yılları Türkiye'de Arapça öğretiminin en çok geri plana itildiği yıllar olarak tarihe geçmiştir.

Dini değerlerle bağlantılı olan her şeyin büyük zorluklarla karşılaştığı ilk günlerden sonra nihayet, 1959-1979 tarihleri arasında 8 adet Yüksek İslam Enstitüsü kurulmuştur. Yüksek İslam Enstitüleri Millî Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonunun Talim ve Terbiye Kurulu kararını kapsayan 17.11. 1959 gün ve 575 sayılı kararı ile kurulmuştur. Yüksek İslam Enstitülerinin öğrenim süreleri 4 yıllık olarak planlanmıştır. 1982 yılına kadar hizmet veren Yüksek İslam Enstitüleri, Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Çalışma Grubu raporuyla ve 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Yüksek Öğretim Yasasına eklenen bir ek madde ile İlahiyat Fakültesine dönüştürülerek buldukları illerdeki üniversitelerin bünyesine alınmıştır. Böylelikle Yüksek İslam Enstitüleri 21 yıllık eğitim-öğretim hizmetlerini tamamlamışlardır.¹⁴

2.3. Cumhuriyet'ten Günümüze Orta Öğretimde Arapça Öğretimi

Osmanlı döneminde 1913'te açılan Medresetu'l-Eimmeti ve'l-Hutebâ, 1924'te Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle ilkokula dayalı dört yıllık İmam-Hatip okullarına dönüştürülmüştür. 1924'ten 1932'ye kadar sayıları giderek artan İmam-Hatip okulları 1932'de tamamen kapa-

¹² Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1977), XII.

¹³ Levent Candan, *Atatürk Döneminde Harf Devrimi Sonrası Deniz Basımında Basılmış Yayınların İncelenmesi (1929-1938)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2006), 6.

¹⁴ Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2011), 432.

tılmış, ancak 1951’de dinî bilginin öğretilmesi ve dinî hizmetlerin sunulmasına duyulan ihtiyaç üzerine tekrar açılmıştır.

Türkiye’de başlangıçta Kur’an’ın anlaşılması ve dinî ilimlerin öğretimi amacıyla öğretilen Arapça, daha sonra Arap ülkeleriyle ticarî ve diplomatik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte bu amaçlara yönelik bir iletişim aracı olarak da öğretilmeye başlanmıştır. Türkiye’de Arapça öğretimi İmam-Hatip Liseleri, Yüksek İslam Enstitüleri, İlahiyat Fakülteleri ve Arap Dili ve Edebiyatı bölümleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki dönemlerde üniversitelerdeki birçok bölümde de okutulmaya başlanmıştır.

Kısaca Türkiye’de Arapça öğretimi, Darü’l-Fünun İlahiyat Fakültesi, İmam Hatip mektepleri, İslam Enstitüsü ve İlahiyat Fakültesinde yapılmakta idi. Günümüzde ise, başta Arap Dili ve Edebiyatı ile Arapça Öğretmenliği bölümleri olmak üzere İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri, İmam Hatip Liseleri ve diğer bazı liselerde yapılmaktadır.

2.4. Cumhuriyet’ten Günümüze Yüksek Öğretimde Arapça Öğretimi

Dârü’l-Fünun İlahiyat Fakültesi 1933 yılında kapatılmış,¹⁵ daha sonra 1949’da ilmî esaslara göre dini bilgileri öğretmek ve yaymak amacıyla Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kurulmuş ve halen hizmete devam etmektedir.¹⁶ Anılan kurumların iki temel amacından biri Arapça öğretimidir. Bu nedenle Türkiye’deki Arapça öğretimini resmi olarak, anılan kurumlar deruhte etmekteydiler. Daha sonra artan ihtiyaca binaen mevcut talebi ve ihtiyacı karşılamak üzere 1959 tarihi itibarıyla Yüksek İslam Enstitüleri kurulması kararlaştırılmıştır. Yüksek İslam Enstitüleri de İslamî ilimlerin yanı sıra Arapça öğretimi ile de yoğun bir şekilde meşgul olmuşlardır.¹⁷

Türkiye’de 1923 yılında Cumhuriyet ilan edilince 3 Mart 1924’te çıkarılan 430 sayılı Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu’yla yabancı okullar da dâhil tüm eğitim-öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanınca, Arapça dersi de, okullardaki ders programlarından çıkarıldı.¹⁸ 1924 yılında Dârü’l-Fünun’a bağlı olarak açılan İlahiyat Fakültesiyle birlikte aynı yıl, halkın dinî ihtiyaçlarını karşılamak üzere dört yıl eğitim-öğretim yapan İmam Hatip Mekteplerinde Arapça dersine yer verilmiş olsa da bu okullar fazlaca bir varlık gösteremeyip devamlılık sağlayamamıştır. Çok zor şartlarda eğitim

¹⁵ Ömer Okutan, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim* (İstanbul: MEB, 1983), 415.

¹⁶ M. Şevki Aydın, “Öğretmen Yetiştiren Kurumlar Olarak İlahiyat Fakülteleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 0/6 (1995), 62.

¹⁷ Abdullah Bilin, *Cumhuriyet Sonrası Arap Dili Çalışmaları* (1923-1982), *Nüsha* 20/50, (2020), 93-94.

¹⁸ Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, XII.

yapan bu okullar da ancak 6 yıl devam edebilmiştir. Değişik sebeplerle 1931 yılında onlar da tamamen kapatılmıştır.

2.5. Yüksek İslam Enstitülerinin Kuruluşu

Yüksek İslam Enstitüsü'nün kurulması fikri, ülkenin önemli sosyolojik travmalar yaşadığı bir dönemde ilk defa 1949 yılında Ali Fuad Başgil tarafından dile getirilmiştir.¹⁹ Yüksek İslam Enstitüleri, 1951 yılında açılan İmam-Hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin dini yükseköğrenim görebilmeleri için açılmış okullardır. Çünkü İmam-Hatip okullarından mezun olanlar, 1949 yılında açılmış olan Ankara İlahiyat Fakültesi dâhil hiçbir Yüksek Öğretim kurumuna giremiyorlardı. Diğer taraftan Diyanet İşleri Başkanlığının, yükseköğrenim görmüş din görevlisi ihtiyacı, toplumda dini görev ve sorumlulukları yerine getirme ihtiyacının sonucu olarak sayıları her gün artan İmam-Hatip okullarında meslek derslerine ve diğer okullarda din derslerine girecek öğretmen ihtiyacı, Yüksek İslam Enstitülerinin açılmasını zorunlu hale getirmiştir.

1957-1958 öğretim yılının sonunda İmam-Hatip okullarının İstanbul'daki mezuniyet törenine dönemin başbakanı Adnan Menderes bizzat katılınca, Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'ya bu okulların mezunlarının gidebilecekleri bir yükseköğretim okulunun açılması talimatı verdi. Bu talimat üzerine Celal Yardımcı, Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler komisyonunu bunun için görevlendirdi. Bu komisyon, 29 Ağustos 1958 tarihinde, "Orta dereceli okullara din bilgisi öğretmeni, İmam-Hatip okullarının birinci devrelerine yeter sayı ve değerinde bir tedris heyeti kazandırmak" amacıyla Eğitim Enstitüleri seviyesindeki bu okulların açılmasını kararlaştırdı. Fakat değişik nedenlerle aynı yıl açılış tamamlanamayıp, ancak bir yıl sonra T.C. Maarif Vekâleti kuruluş ve kadroları hakkındaki 4926 kanuna bağlı cetvelerde Yüksek İslam Enstitülerine dair, 16 Haziran 1959 tarih ve 19232 sayılı Resmî gazete ile yayınlanan 7344 sayılı kanunla açılış gerçekleşti. Böylece, "Orta ve muadili okullarımızla öğretmen okullarımıza yeter derecede ehliyetli din dersi öğretmeni yetiştirmek, bu arada memleketimizin muhtaç olduğu müspet ve hayati bilgilerle mücehhez olan din bilginleri yetişmesine zemin hazırlamak, böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından belirtilen temennileri gerçekleştirmek gayesiyle ve bugünkü yedi yıllık İmam-Hatip Okulu mezunlarını kabul ederek dört yıllık bir Yüksek İslam

¹⁹ Hasan Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi* (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 300.

Enstitüsü'nün 1959-1960 öğretim yılının başında İstanbul'da açılıp faaliyete geçirilmesi" kararlaştırılmış oldu.²⁰

İlk Yüksek İslam Enstitüsü 19 Kasım 1959 tarihinde kurularak İstanbul'da İmam-Hatip Okulu binasında öğretime başladı; daha sonra Fındıklı'daki Namık Kemal İlkokulu'na geçti. Ancak 1966 yılında Üsküdar Bağlarbaşı'ndaki yeni binasına taşınabildi. Enstitünün resmi işlemleri ilk zamanlarda Öğretmenler Okulları Genel Müdürlüğüne yürütüldü. 1961 yılında Din Eğitimi Müdürlüğü kurulunca, o müdürlüğe bağlandı. 1964'te bu müdürlük Din Eğitimi Genel Müdürlüğüne dönüştürüldü. İstanbul'dan sonra hayır sahiplerinin ve vatandaşların kurdukları derneklerin de katkılarıyla 1962 yılında Konya'da, 1965 yılında Kayseri'de, 1966 yılında İzmir'de, 1969 yılında Erzurum'da, 1975 yılında Bursa'da, 1976 yılında Samsun'da ve 1980'de Yozgat'ta Yüksek İslam Enstitüleri açılmış oldu.²¹

Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı'nın 31 Temmuz 1961 tarih ve 211 sayılı kararıyla kabul edilen 1. maddesinde Yüksek İslam Enstitüsünün tanımı ve görevi şöyle ifade edildi: "Yüksek İslâm Enstitüsü, İslâm dininin esaslarına sadık kalarak, müsbet ilmin ışığı altında İslâm ilimlerini ve bunlara yardımcı bilgileri öğretmek, İmam-Hatip okulları ile ilk öğretmen okullarına ve diğer orta öğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin meslekî gelişmelerine yardım etmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı'nca kurulmuş bir Yüksekokuldur. Bu müessese Millî Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Teşkilâtına müftü, vaiz gibi din elemanlarını yetiştirmekle de vazifelidir. Enstitü ayrıca, Türkiye'de İslâm ilimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve araştırma neticelerini yurt ve dünya ilim âlemine sunmak amacıyla da görevlidir."²²

19 Ocak 1972 tarih ve 14077 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan yeni yönetmenlikte bu enstitülerin görev tanımı şöyle yapılmıştı: "Yüksek İslam Enstitüsü, Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve taşra kuruluşlarına gerekli din görevlileri, İmam-Hatip Okullarına Meslek Dersleri ve diğer orta dereceli okullara Din Bilgisi öğretmenleri yetiştiren ve mezunlarının meslekî gelişimlerine yardım eden Millî Eğitim Bakanlığına bağlı yükseköğretim kurumudur."²³

²⁰ Veli Ertan - Hasan Küçük, *Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri* (İstanbul: Türday Basım, 1976), 62; Eyüp Şimşek, "Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci (1946-1960)", *Erzurum, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 0/49, (2013), 405.

²¹ Mustafa Öcal, "Yüksek İslâm Enstitüsü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 44/48-49.

²² Ertan - Küçük, *Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri*, 63-64.

²³ Ertan - Küçük, *Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri*, 64.

1959 yılında açılmış olan Yüksek İslam Enstitüleri, 12 Eylül darbesinden sonra, tam olarak 20 Temmuz 1982 tarihinde İlahiyat Fakültelerine dönüştürüldü.²⁴

2.6. Yüksek İslam Enstitüleri Müfredatı ve Ders Programı

24 Eylül 1959 tarih ve 240 sayılı Talim ve Terbiye Dairesi kararının hükümleri gereğince daha önce de ifade edildiği üzere 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne öğrenci kayıt işlemleri ve diğer uygulamalar Eğitim enstitüleri yönetmeliğine göre yapıldı. Kararda deneme mahiyetinde olduğu ifade edilen dersler şöyle şekillendi: Birinci sınıfta on bir, ikinci sınıfta on dört, üçüncü sınıfta yirmi, dördüncü sınıfta yine yirmi dersten oluşuyordu. 1. sınıfta haftalık ders programında 32 saat, 2. ve 3. sınıflarda 28 saat, 4. sınıfta 30 ders vardı.²⁵ Bazılarında basit farklılıklar görülse de genel anlamda Yüksek İslam Enstitüleri bu ders sayısına göre hareket ettiler.

Yüksek İslam Enstitülerinin nispeten yoğun sayılabilecek ders programında şu dersler yer alıyordu: Kur'ân-ı Kerîm, Vücûh İlmi, Tefsir, Belâgat-ı Kur'âniyye, Hadis, Siyer, İlm-i Tevhîd, Kelâm, İslâm Hukuku, Fıkıh ve Usûl-i Fıkıh, İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi, Mukayeseli Dinler Tarihi, İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi, Tasavvuf Tarihi, Ahlâk, İslâm Felsefesi Tarihi, Mantık, İslâm Tarihi, Muasır İslâm Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası, Arap Dili ve Edebiyatı, Dinî Psikoloji, Dinî Pedagoji, İslâm Sanatları Tarihi, Hitabet ve İrşad, Dinî Mûsiki, Yabancı Dil (Almanca, Fransızca, İngilizce), İnkılâp Tarihi. Bu program 1971 yılına kadar uygulandı.²⁶

1971 yılında önemli ölçüde değişiklikler içeren yeni bir ders programı hazırlandı. İlk programdaki Vücûh İlmi, Belâgat-ı Kur'âniyye, Muasır İslâm Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası gibi dersler çıkarılırken Din Sosyolojisi, Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması, Teşkilât ve İdare adıyla yeni dersler konuldu. Dinî Pedagoji yerine beş ayrı dersten oluşan öğretmenlik bilgisi dersleri ilâve edildi ve bütün sınıflardaki dersler haftada otuz iki saate çıktı. Ayrıca öğrencilere öğretmenlik ve din görevliliği uygulaması ile seminer çalışması yapma zorunluluğu getirildi. 1973'te üçüncü ve dördüncü sınıfların programlarına Medenî Hukuk dersi eklendiyse de 1978'de tekrar programdan çıkarıldı. Baştan beri derslerin öğretim yılı esasına göre okutulduğu Yüksek İslâm Enstitüleri için 1978'de yürürlüğe giren yeni ders dağılım çizelgesi ve

²⁴ Hüseyin Aydın, *Yüksek İslam Enstitüleri Akademisyenlik Özlemi ve Akademisyenliğin Anatomisi* (Bursa: y.y. 2000), 31.

²⁵ Ertan - Küçük, *Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Âlimleri*, 65-66.

²⁶ Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (MEBTD), Milli Eğitim Bakanlığı (1971), No. 1682 md. 34/255.

yönetmelikle on dörder haftalık yarıyıllara göre ders yapma esası getirildi. İlk iki yıl öğrenciler ortak dersler görürken üçüncü ve dördüncü sınıflarda Tefsir-Hadis, Fıkıh-Kelâm, İslâm Dini ve Esasları şeklinde bölümlere ayırılıyorlardı. Bu arada ders grupları, seçmeli dersler ve pedagojik formasyon dersleriyle ilgili yeni düzenlemeler getirildi ve mezuniyet tezi konuldu.²⁷

Yüksek İslam Enstitüleri için 1959'da hazırlanan ve büyük ölçüde uygulanan programa göre şöyle bir oranlama yapılması mümkündü: Arapça %17.75, Temel İslami İlimler %35.51, İslam Tarihi ve Sanatları %14.95, Felsefe Grubu %1.86, Din bilimleri %7.47, Dini Musiki ve İnkılap Tarihi %1.86 oranında yer almaktaydı.²⁸

2.7. Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi

Yüksek İslam Enstitüsü programından anlaşılacağı üzere enstitü bünyesinde doğrudan Arapça öğretimine yönelik sadece Arap Dili ve Edebiyatı dersi bulunuyordu. Arap Dili ve Edebiyatı dersi birinci sınıfta 6 saat, ikinci sınıfta 5 saat, üçüncü ve dördüncü sınıflarda ise 4'er saat, yıllık bazda düşünüldüğümüzde toplam haftada 19 ders olarak okutulmuş oluyor.²⁹ Arapça dersinin her sınıfta okutulması dil öğretimindeki süreklilik ilkesine uygun olmakla birlikte programa konulan saatlerinin sayısı itibarıyla toplamda yetersiz olduğu görülmektedir. Arapçanın günlük hayatta kullanılmadığı bir ortamda, sadece bu kadarlık dersle tam anlamıyla öğrenilmesinin mümkün olmadığı açıktır.

1978/1979 eğitim öğretim yılında anılan ders programında kısmi bir değişikliğe gidilmiştir. Bu kez birinci sınıfta haftalık 8, ikinci sınıfta 7, üçüncü ve dördüncü sınıflarda sadece Tefsir-Hadis ile Fıkıh-Kelam bölümlerinde 4'er saat olarak okutulmuş ancak İslam Dini ve Esasları Bölümünde dördüncü sınıfta programdan çıkarılmıştır. Bu programda, Arapça dersi yıllık düşünüldüğünde, haftada toplam 23 saat olarak okutulmuş oluyor.³⁰ Tabi ki, bu kadarlık bir süre, Arapçanın tam olarak öğrenilmesi için yeterli değildir.

Arapça dersinde birinci sınıfta genellikle sarf konuları verilir. İkinci sınıfta nahiv konuları işlenirdi. Üçüncü sınıfta belâgat, dördüncü sınıfta ise Arap edebiyatı üzerinde durulurdu. Ders işleme yöntemine gelince genellikle önce öğretim elemanı bir kez metni okur, öğrenciler de metin üzerine

²⁷ Mustafa Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, (1979), No. 2021 md. 42/177. , "Yüksek İslâm Enstitüsü", 44/49.

²⁸ Halit Ev, *Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi* (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 149.

²⁹ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 303.

³⁰ Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, (1979), No. 2021 md. 42/177.

hareke koyar, öğretim elemanı tercüme ederdi ve öğrenciler kelimelerin anlamlarını not ederlerdi, dersin tam olarak anlaşılması için daha sonra bazı öğrenciler de metni tercüme ederlerdi.³¹ Ondan sonra da hoca ilgili gramer konusunu anlatıp, örneklerle izah ederdi.

Derslerin işlenişi, dersi veren öğretim elemanına göre farklılık arz ederdi. Bazı hocalar, belli bir kitabı takip ederken, bazıları ise hazırladıkları dokümanlardan anlatıp not tutturuyorlardı. Çok az örnekle ders anlatılır, alıştırmaya çözümleri neredeyse hiç olmazdı. Öğretilen konu ve kelimelerle öğrencilerin cümle kurması istenmezdi. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, öğrencinin uygulama yapması ve konuşmasının yani mükâleme ya da muhadese yapmasının takip edilen eğitim yönteminde fazla bir yeri yoktu. O dönemde, özellikle dersi veren hocalarda genellikle, sanki konuşmanın gerekli olmadığı kanaati egemendi. Bundan dolayı hocalar, bütün gayret ve çabalarını dil bilgisi kurallarını öğretme ve metin çözümleme noktasında yoğunlaştırıyorlardı. Onun için bu enstitülerden mezun olanların Arapça metinleri anlama noktasında daha başarılı, ancak konuşmada ise genellikle başarısız oldukları görülmektedir.

Aktarılan bu bilgilerden ve kendileriyle görüşmüş olduğumuz kişilerin aktardıklarından anlaşıldığı üzere bu enstitülerde genellikle Arapça öğretiminde izlenen yöntem, klasik yöntem olarak da adlandırılan Dilbilgisi-Tercüme yöntemi idi. Dört temel dil becerisinin esas alındığı, dinleme, konuşma, okuma ve yazmanın önemsendiği ve buna yönelik bir uygulamanın yapıldığı bir program takip edilmekte değildi.³² Batıda Latince öğretiminde kullanılan bu yöntem, Doğuda ve özellikle de Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça öğretiminde kullanılmıştır. Bunun dışındaki doğal yöntem, direkt yöntem, telkin yöntemi, dilsel-işitsel yöntem, bilişsel yöntem, görsel-işitsel yöntem, okuma yöntemi, telkin yöntemi ve gruplarla takip edilen dil öğretim metotlarının kullanıldığını görmek hemen hemen hiç söz konusu olmamış, ders kitabı ve sözlük dışında herhangi bir araç-gereç kullanılmamıştır. Bu da verilen eğitimin başarısını olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dil öğretimi için uygun olmayan 30-40 kişilik ya da fazla öğrencinin bulunduğu oldukça kalabalık sınıflarda tek düzey ve monoton bir dil öğretim yönteminin, kapsamlı bir şekilde dil öğretmesi ve bu anlamda istenen başarıyı gerçekleştirmesinin mümkün olmayacağı açıktır. Etkin ve başarılı bir Arapça öğretimi için mutlaka farklı öğretim yöntemleri, teknikleri ve araç-gereçlerden faydalanılması gerekmekte idi. Fakat kendileri farklı öğre-

³¹ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Türkiye'de Arapça Öğretimi*, 305.

³² Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Türkiye'de Arapça Öğretimi*, 311.

tim yöntemlerinden geçmemiş öğretim elemanlarından bu anlamda farklı performanslar göstermelerini beklemek elbette ki gerçekçi değildir.

Tebliğler dergisinde yayımlanmış olan bu programdaki “Arap Dili ve Edebiyatı” dersinin amaçları;

1. Bilhassa mesleki metinleri okuyup anlayabilmeleri,
2. Arapça-Türkçe karşılıklı tercüme yapabilmeleri,
3. Basit ölçüde Arapça konuşma alışkanlığına ulaşmaları,
4. İmam-Hatip Liselerinde Arapça öğretmenliğini rahatlıkla yapacak seviyede bilgi elde etmelerini sağlamak şeklinde yer almıştır.³³

Sayıları en son sekize ulaşan bu enstitülerin Arapça toplam ders sayıları hemen hemen aynıydı. Fakat bu derslerde okutulan kitaplar ve dersleri veren hocalar açısından düşündüğümüz zaman her enstitüde durumun farklı olduğunu söylemek mümkündür. Bu enstitülerde okuyup mezun olan, liselerde öğretmenlik yapan veya hâlâ İlahiyat Fakültelerinde hocalık yapmaya devam eden ya da emekli olmuş, Sadrettin Gümüş, Ömer Osman Çelik, Abdullah Kayhan, Abdül Vahap Aktaş, Mahmut Denizkuşları, Dursun Bakar, Mahmut Balcı, Mehmet Karaduman, Nurullah Erem gibi kişilerden de bizzat alınan bilgilere göre, açıldıkları tarihten İlahiyat Fakültesine dönüştürüldükleri 1982 tarihine kadar, bu okullarda okutulan Arapça kitapları ve okutan hocalar açısından şu şekilde tanıtmak mümkündür:

2.7.1. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü (1959)

Türkiye’de açılan ilk Yüksek İslam Enstitüsü, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsüdür. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 1959 yılında kurulmuştur. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nün müfredatında Arapça öğretimiyle alakalı olarak Arapça, Gramer, Metin dersleri yer almakta idi. 1. ve 2. sınıflarda, Gramerde Mehmet Maksudoğlu’nun kitabı ve Ali el-Carim ve Mustafa Emin’in yazdıkları *en-Nahvu’l-Vâdih*’ın 1. ve 2. kitabı ondan sonra İbn-i Hişâm’ın *Şüzûru’z-Zehab*’i okutuluyordu. Üst sınıflarda ise belagat kitabı olarak *Muhtasaru’l-Me’âni* kitabı okutulmakta idi. Metin dersinde Hayrettin Karaman ve Bekir Topaloğlu’nun hazırladıkları *Eski Metinler* kitabı okutuluyordu.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Arapça dersi veren hocalar, Ali Özek, Bekir Sadak, Mustafa Runyun, Mehmet Maksudoğlu. A. Turan Aslan, Bedrettin Çetiner, Yakup Çiçek, Ali Murat Daryal, Sadrettin Gümüş, Hayreddin Karaman, Yusuf Kılıç, Abdulkadir Kocamanoğlu, Halit Zevalsiz idi.³⁴

³³ Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, (1978), No. 1988 md. 41/301.

³⁴ Meral Kayabaşı, *Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1983)*, (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 88-89.

2.7.2. Konya Yüksek İslam Enstitüsü (1962)

Konya Yüksek İslam Enstitüsü, Türkiye’de kurulan ikinci İslam enstitüsü olup 07.08.1962 yılında kurulmuştur.³⁵ Enstitü bünyesinde Arapça öğretmek amacıyla okutulan kitaplar: Ali el-Carim ve Mustafa Emin’in hazırladıkları *en-Nahvu’l-Vâdih’in 1. ve 2. kitapları* ve bazı hocaların hazırladıkları dokümanlar veya farklı kitaplardan metinlerdir.

Konya Yüksek İslam Enstitüsü’nde Arapça dersi veren hocalar, Abdülbaki Turan, Tacettin Uzun, Ahmet Gürtaş, İsmail Hakkı Sezer, Hüseyin Küçükcalay’dı.³⁶

2.7.3. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü (1965)

Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü, Türkiye’de kurulan üçüncü enstitü olup 16.12.1965’te kurulmuştur.³⁷ Enstitü bünyesinde Arapça öğretmek amacıyla okutulan kitaplar: Birinci sınıfta klasik medrese kitapları olarak bilinen *Emsile, Bina, Maksud* ve *İzzî*, Nahiv dersinde ise, Ali el-Carim ve Mustafa Emin’in hazırladıkları *en-Nahvu’l-vâdih ‘Avamil, İzhâr, Kâfiye* ve Süyutî’nin *el-Behcetü’l-Mardiyeye* kitaplarıdır.

Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü’nde Arapça dersi veren hocalar, Hulusi Kılıç, Selahaddin Polat, Mustafa Çuhadar, Mehmet Türkmen, Ahmet Coşkun ve Hüseyin Bayram gibi hocalardır. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsünde okuyan öğrenciler, ayrıca dışarıda da medrese kökenli, eski müftü Abdullah Saracoğlu, eski Akdağmadeni Müftüsü Sadık Hoca, İbrahim Eken, Ahmet Coşkun, Celal Kırca gibi hocalardan nahiv ve belagat dersleri alıyorlardı.³⁸

2.7.4. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü (1966)

İzmir Yüksek İslam Enstitüsü, Türkiye’de kurulan dördüncü enstitü olup 25.08.1966 tarihinde kurulmuş ve eğitime başlamıştır.³⁹ Bu enstitüde okuyup mezun olan kişilerden alınan bilgiye göre; İzmir Yüksek İslam Enstitüsünde belli bir kitabın okutulmasının yerine dersler, hocaların hazırladıkları dokümanlardan işleniyordu. Derslere girecek hocalar, okutacakları Arapça dersi için farklı kitaplardan faydalanarak doküman hazırlayıp, öğrencilere okutuyorlardı.

İzmir Yüksek İslam Enstitüsü’nde en çok Arapça dersi veren hocalar, Cevat Akşit, Faris İbrahim Hariri’dir.⁴⁰

³⁵ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 302.

³⁶ Kayabaşı, *Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1983)*, 99.

³⁷ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 302.

³⁸ Kayabaşı, *Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1983)*, 109-110.

³⁹ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 302.

⁴⁰ Kayabaşı, *Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1983)*, 114-115.

2.7.5. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü (1969)

Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü, Türkiye’de kurulan beşinci enstitü olup 30.07.1969 yılında kurulmuş ve eğitime başlamıştır.⁴¹ Enstitü, 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 sayılı kanun hükmünde kararname ile İslami İlimler Fakültesi ile birleştirilerek İlahiyat Fakültesi adını almıştır. Enstitü bünyesinde Arapça öğretmek amacıyla okutulan kitaplar: Klasik medrese kitapları diye bilinen, *Emsile, Bina, Maksûd, İzzi, ‘Avâmil, İzhâr, Kâfiye, Molla Câmi, Müşezzeb, Mühezzeb, Müntehab, en-Nahvu’l-Vâdih*’ın 1. ve 2. kitabı ve farklı metin kitaplarıdır.

Erzurum Yüksek İslam Enstitüsünde Arapça dersi veren hocalar, Cafer Sadık Doğru, Selahattin Yılmaz, Mehmet Şeker, Yunus Vehbi Yavuz, Arif Bek, İhsan Türek, Ruhi Özcan, Rabia Abdul Vahid Çelebi gibi hocalardır.⁴²

2.7.6. Bursa Yüksek İslam Enstitüsü (1976)

Bursa Yüksek İslam Enstitüsü, Türkiye’de kurulan altıncı enstitü olup 30.07.1976’da kurulmuş ve hizmete başlamıştır.⁴³ Enstitü bünyesinde Arapça öğretmek amacıyla okutulan kitaplar: Gramerde *en-Nahvu’l-Vâdih*’ın 1. ve 2. kitapları, metin kitabı olarak da *Kelile ve Dimne* ve *Nûru’l-Yakîn* kitaplarıdır.

Bursa Yüksek İslam Enstitüsü’nde Ahmet Lütü Kazancı, Mahmut Denizkuşları, Erol Ayyıldız, Osman Aşçıoğlu, Süleyman Uludağ, Yunus Vehbi Yavuz, Hamdi Döndüren Arapça dersi veren hocalardır.⁴⁴

2.7.7. Samsun Yüksek İslam Enstitüsü (1976)

Samsun Yüksek İslam Enstitüsü, Türkiye’de kurulan yedinci Yüksek İslam Enstitüsü olup 07.09.1976 yılında kurulmuş ve hizmete başlamıştır.⁴⁵ Enstitü bünyesinde Arapça öğretmek amacıyla okutulan kitaplar, Gramer kitabı olarak, Hayrettin Karaman ve Bekir Topaloğlu’nun yazdıkları *Sarf ve Nahiv kitapları*, metin kitabı olarak da yine aynı hocaların telif ettikleri *Eski Mehtinler* kitabı idi.

Samsun Yüksek İslam Enstitüsü’nde Arapça dersi veren hocalar M. Reşit Özbalkıç, İsmail Durmuş, Hulusi Kılıç ve Mustafa Meral Çörtü gibi hocalardır.⁴⁶

⁴¹ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 302.

⁴² Kayabaşı, *Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1983)*, 116-117.

⁴³ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 302.

⁴⁴ Kayabaşı, *Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1983)*, 120-123.

⁴⁵ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 302.

⁴⁶ Kayabaşı, *Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1983)*, 12-126.

2.7.8. Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü (1980)

Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü, Türkiye’de kurulan sekizinci İslam Enstitüsü olup 04.01.1980’de kurulmuş ve hizmete başlamıştır.⁴⁷ Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü daha sonra İlahiyat Fakültesine dönüştürülmeksizin kapatılmıştır.⁴⁸ Kurulduktan kısa bir süre sonra kapandığından, Arapça derslerinde okutulan kitaplar ve okutan hocalar hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

3. YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERDEKİ ARAPÇA DERSİNDE OKUTULAN KİTAPLAR VE ARAPÇA ÖĞRETİMİ

Aktarılan müfredat ve ders programının incelenmesinden anlaşıldığı üzere, o günün şartlarında bu enstitülerin bünyesinde düzenli bir program takip edilmemiş ve düzenli bir ders kitabı okutulmamıştır. Öğretim elemanlarının Arapça öğretmek amacıyla kullandıkları veya Arapça derisi için not hazırlarken faydalandıkları kaynaklar şu şekilde özetlenebilir: “*Emsile, Bina, Maksûd, İzzî, Avâmîl, İzhar, Kafîye, Molla Camî, en-Nahvü’l-Vâdih, Câmiu’d-Dürüsü’l- ‘Arabiyye, el-Muktazâb, el-Muntahab, Mebâdiü’l- ‘Arabiyye, Sarf ve Nahiv, Kelile ve Dimne, İhyâu-Ulûmi’d-Din, Edebü’d-Dünya ve’d-Dîn, Elfu-Leyletin ve Leyle, Arapça Muhâdarât ve Kıraat Kitapları, Cemheratu-Resâilî’l-Arab, Zehru’l-Âdâb, el-Belâgatü’l-Vâdîha.*”⁴⁹ Ayrıca, Temel İslam Bilimleri diye bilinen, Tefsir, Hadis, Fıkıh, bunların usulleri ve Kelam derslerinde okutulan metinlerin de Arapçanın öğrenilmesine katkısı göz ardı edilmemelidir.

Okutulan ya da ders notu hazırlanması için önerilen kitaplara bakıldığında ağırlıklı olarak gramer kitapları olduğu ve önerilen kitaplar arasında akademik anlamda herhangi bir Arapça öğretim kitabının bulunmadığı görülmektedir. Buradan hareketle öğretim metodunun yorumlanmasıyla enstitülerde ideal anlamda bir Arapça öğretiminin sağlanamadığı söylenebilir. Nitekim mezuniyet-ehliyet ilişkisine bakıldığında da enstitü bünyesindeki Arapça öğretiminin tam olarak başarılı olmadığı gözlemlenebilmektedir. Hâlbuki bu enstitülere, Arapça yeterlilik sınavı yapılarak ve seçilerek öğrenci alımı yapılmaktaydı. Belli seviyeye ulaşmış öğrencilerin kabul edildiği bu enstitülerde doğru bir yöntem takibi mümkün olmuş olsaydı Arapça öğretimi de hedefine ulaşabilecekti. Nitekim daha sonraları İlahiyat Fakültesi öğretim elemanlarına yönelik yapılan bir saha araştırması çalışmasında Arapça öğretim elemanlarının yarısına yakınının Arapçayı bir dil dersi,

⁴⁷ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 302.

⁴⁸ Kayabaşı, *Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1983)*, 129.

⁴⁹ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 316, 317.

diğer yarının ise bir meslek dersi olarak gördükleri anlaşılmalıdır.⁵⁰ Tek başına bu tespit bile Arapça öğretimindeki başarısızlığı açıklar niteliktedir.

Yüksek İslam enstitülerinde Arapça öğretimi de, Türkiye'deki genelde ezbere dayalı ve sınav geçmeye odaklı olan eğitim sistemindeki aksaklıkları içinde barındırdı. Dilbilgisi-tercüme yönteminde öğrenci gramer kurallarına boğuluyor ve sürekli karşısına yeni çıkan kelimeleri ezberlemekle meşgul oluyordu. Sınavı geçmek için gramer kuralı ve yeni kelimeler ezberleyen öğrenciler, sınavdan kısa bir süre sonra ezberledikleri bu bilgilerin çoğunu da unutmaktadırlar. Ezberciliğin en olumsuz yönü de bu olmalıdır. Öğrenci, ezberlemek için çok büyük emek sarf ederken, çok hızlı bir şekilde ezberlediklerini unutmaktadır. Bu da harcadığı emeğin kolayca ve hızlı bir şekilde boşa gitmesine neden olmaktadır.

Dil öğretiminde bir miktar ezber olması doğaldır. Özellikle kelimelerin ezberlenmesi kaçınılmazdır. Fakat gramer kaidelerinin ezberlenmesinden öte anlaşılması gerekmektedir. Kurallar, özellikle örneklerle anlaşıldıktan sonra daha kalıcı olmaktadır. Kelimelerin de şiir ezberler gibi ezberlenmesi değil de, metin içerisinde, metinlerin eşliğinde, çok metin okunarak kalıcı hale getirilmesi önemlidir. Ayrıca çok ezber, dili öğrencinin gözünde zorlaştırmaktadır. Dil, öğrencinin gözünde zor ve öğrenilemez bir dil olarak yerleşince, öğrencinin öğrenme umudu kırılmakta ve artık dersten kopmakta ve de öğrenmek için gayret etmemektedir.

Arapça derslerine giren hocaların, genel anlamda kendileri Arapçayı bilmelerine rağmen, okullarda öğretim yöntemi noktasında fazla bir ilerleme ve gelişme gerçekleştiremedikleri, ancak gramer, metin ve tercüme yöntemine bağlı olarak öğretim yaptıkları anlaşılmalıdır. "Arapça niçin öğretilmektedir? Bu dili öğrenmek, öğrenciye ne sağlayacaktır? Hangi yönü, nereye kadar, nasıl öğretilir? Kitap dışında hangi araç-gereç ve yöntemler kullanılarak öğretilmektedir?" gibi hususlarda bir anlayış, felsefe, hedef ve yöntem birliği olmaksızın, herkes bulunduğu yerde o günün şartlarında elde mevcut imkânlarla sürdürmeye çalışmaktaydı. Temel amaç, İslamî kaynaklara ve metinlere ulaşabilecek seviyede Arapça öğrenmek olduğu için, Gramer, metin ve tercümeğe ağırlık verilmiştir. Bu anlamda da önemli ölçüde başarılı olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanıyla, Arapça ve Arap harflerine karşı bir ön yargı oluşmuş, Arapça eğitimi veren medreseler kapatılmış, bu medreselerdeki ilim adamlarının tüm akademik, eğitim ve diğer faaliyetleri engel-

⁵⁰ Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*, 425.

lenmiş ve geçmişle hiçbir bağı olmayan yepyeni bir toplum oluşturulmaya çalışılmıştır. Asırlardır hayatlarında yer alan Arap harflerinin ve Arapçanın bazı ideolojik saiklerle eğitim dünyası ve toplumsal hayatının dışına çıkarılması çabaları, Arapçanın öğretimi açısından büyük sıkıntılara ve gerilemeye sebep olmuştur.

Yüksek İslam Enstitülerinin ve İmam-hatip okullarının açılması, yaşanan sıkıntıların tamamen ortadan kalktığı veya her açıdan mükemmel bir ortamın oluştuğu anlamına gelmemekle birlikte, o büyük sıkıntıların yaşandığı günlerden sonra bu okulların açılmasının Arapça öğretimi için ileriye doğru atılmış çok iyi bir adım olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Elde edilen bilgilere göre Yüksek İslam Enstitüleri açıldıktan sonra dahi özellikle Arapça öğretimi alanında büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Tevhid-i tedrisatla getirilen yasaklamalardan sonra geçen 30-35 yıllık süreden sonra Arapçayı öğretecek seviye ve kalitede çok az sayıda hoca ve Arapça öğretiminde kullanılacak çok az kitap bulunabilmiştir. Hayatta kalan ve bir şekilde kendini ve ilmini koruyabilen hocalar, öğrencilere Arapça öğretmek için uygun ve yeterli kitap bulma noktasında büyük zorluklar yaşamışlardır. Bazıları eski medrese kitaplarını okutmak zorunda kalmışlar, bazıları Mısır, Suriye ve Lübnan gibi Arap ülkelerinden bulup getirdikleri kitaplarla Arapça öğretmeye çalışmışlardır. Bazı hocalar, okutmak için kendileri o günkü imkânlarıyla kitap telif etmeye veya doküman oluşturmaya çalışmışlardır. Özetle, o dönemde Arapça öğretmek için kitap temini zor olup bulunacak kitapları okutacak hocanın bulunması da kolay değildi. Dolayısıyla bu okullar son derece zor şartlar altında açılmıştı ve bu şartlar altında eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmeye çalışıyorlardı.

Yüksek İslam Enstitülerinde ders veren hocaları ilim ehli ve sahip oldukları ilmi öğrencilere vermeyi hedef haline getirmiş, bu konuda hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan idealist kimselerdi. Hocaların birçoğu, sadece okulda verdikleri derslerle yetinmeyip, öğrencilerin boş saatlerinde ve tatil günlerinde de onlara hem Arapça hem de diğer Temel İslam Bilimleri alanında dersler vermişlerdir. Öğrenciler de genelde hocalarının bu samimi çabalarını görüp, maddi imkânlarının çok kısıtlı olmasına rağmen kendilerini yetiştirmek için gayret sarf etmişlerdir. Ancak, hocaların çoğu belki de yaşanan yasakların sebep olduğu travmaların etkisinde oldukları için yöntem ve materyal geliştirme noktasında başarılı olamamışlardır.

Bu okulların açılması, büyük bir teveccüh ve ilgiyle karşılanmış, ancak imkân, tecrübe, kadro, ortam, araç-gereç ve materyal yetersizliğinden dolayı beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Arapça öğretimi ile ilgili olarak, dile getirilen bu eksiklerden dolayı, ortak bir anlayış, felsefe ve hedef ortaya ko-

nulamadığı için yapılanlar bilimsel ve akademik yöntemlerle değil, rastgele ve gelişi güzel, daha çok deneme yanılma yoluyla yapılmıştır. Ondan dolayı da belki çok emek harcanmış, fakat semeresi az olmuştur.

Bütün eksiklik ve yetersizliklerine rağmen o dönemin Arapça öğretimi noktasındaki tecrübî değerinin de unutulmaması gerekir. Her şeye rağmen o günkü samimi çaba ve gayretler, bugünün altyapısını oluşturmuştur. Geline nokta eğer bir başarı olarak değerlendirilirse, bu başarının o günkü çabaların üzerine bina edildiği ve onun devamı olduğu unutulmamalı ve kaydedilen bilimsel ve teknolojik gelişmelere göre mutlaka geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, ts.
- Aydın, Hüseyin. *Yüksek İslam Enstitüleri Akademisyenlik Özlemi ve Akademisyenliğin Anatomisi*. Bursa: y.y. 2000.
- Aydın, M Şevki. “Öğretmen Yetiştiren Kurumlar Olarak İlahiyat Fakülteleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6 (ts.).
- Candan, Levent. *Atatürk Döneminde Harf Devrimi Sonrası Deniz Basımevinde Basılmış Yayınların İncelenmesi (1929-1938)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2006.
- Civelek, Yakup. “Türkiye’de Arapça Öğretimine Dair Bazı Teklifler”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998).
- Demircan, Ömer. *Dünden Bugüne Türkiye’de Yabancı Dil*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.
- Demirel, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları, 2004.
- Dilaçar, Agop. *Dil, Diller ve Dilcilik*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1968.
- Ergin, Osman Nuri. *Türk Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1977.
- Ertan, Veli - Küçük, Hasan. *Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri*. İstanbul: Türday Basım, 1976.
- Ev, Halit. *Türkiye’deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Gündüzöz, Soner. “Klasik ve Modern Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları”. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/8, (2003).
- İbnü’l-Cinnî. *el-Hasâis*. Mısır, ts.
- Kaya, Yahya Kemal. *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. Ankara: Nüve Matbaası, 1974.

- Kayabaşı, Meral. *Yüksek İslam Enstitüleri (1959-1983)*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Meşe, Ramazan. “Dijital Dönem Uzaktan Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar”. *İslam ve Yorum V*. ed. Ramazan Meşe vd. II/3-16. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Okutan, Ömer. *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: MEB, 1983.
- Öcal, Mustafa. “Yüksek İslâm Enstitüsü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Öcal, Mustafa. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2011.
- Soyupek, Hasan. *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Yüksek İslam Enstitülerinde Arapça Öğretimi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Şimşek, Eyüp. “Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci (1946-1960)”. *Erzurum, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965.
- Yılmaz, İbrahim. “Tarihi ve Edebi Açından Türk Arap İlişkileri”. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 26 (2008).
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (MEBTD). Türkiye: Milli Eğitim Bakanlığı, 1971, 21.05.2024. <https://dhgm.meb.gov.tr/www/2023/icerik/873>.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (MEBTD). Türkiye: Milli Eğitim Bakanlığı, 1978, 21.05.2024. <https://dhgm.meb.gov.tr/www/2023/icerik/865>.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (MEBTD). Türkiye: Milli Eğitim Bakanlığı, 1979, 21.05.2024. <https://dhgm.meb.gov.tr/www/2023/icerik/865>.